

A FÖLDJÁRADÉK TERMÉSZETÉRŐL ÉS SZEREPÉRŐL MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEINKBEN

Írta: NAGY LAJOS tanszékvezető docens

I.

A mezőgazdasági termelőszövetkezeteinkben előállított termékek árutulajdonosságai és a földjáradék

A földjáradék természetének és szerepének vizsgálatát mezőgazdasági termelőszövetkezeteinkben indokolja az a sokrétű és kiterjedt kapcsolat, amely kialakul e közgazdasági kategória, valamint a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődése között. A földjáradék realizálása a termelőszövetkezetek tiszta jövedelmének részeként, s ennek átváltozása a termelőszövetkezetekben a tagok egyéni jövedelmévé, illetve ennek az átváltozásnak a korlátozása összefüggést teremt a termelőszövetkezeteken belüli átalakulásával, a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztésének fontos lenini elvével, a fokozatossággal, és bizonyos értelemben az ütemével is. Nem elhanyagolható a földjáradék léte az árképzés és szövetkezeti jövedelemelosztás s a nemzeti jövedelemnek a munkásosztály és parasztság közötti megosztásában sem.

Az átmeneti gazdaság jelenlegi szakaszában, amikor a mezőgazdaság szocialista átszervezése gazdasági és politikai feltételekkel alátámasztott ütemének a fokozása a cél, a párt idevonatkozó határozata az eddiginél nagyobb fontosságot szán földjáradékfizetés szabályozásának. A szovjet közgazdasági irodalomban is egyre terebélyesedő vita bontakozik ki a különbözőzeti földjáradék keletkezésének és elvonásának kérdéséről, bár ez a vita történelmileg más gazdasági viszonyok elemzésére támaszkodva folyik. Ugyanis e járadékformát (amely a Szovjetunióban egyetlen formája a járadéknak) a mezőgazdasági termelőerők fejlődésére való visszahatásában, valamint a csoport (kolhoz) tulajdon és össznépi (állami) tulajdon közötti különbség felszámolása szempontjából vizsgálja.

A földjáradék modern formája — értve ezen azt, hogy olyan járadékról van szó, amely *pénzjáradék* és amely a megtermelt többletermék értékének csak *egy részét* foglalja magában — a mezőgazdasági termékek áru és értékformájával kapcsolatos; tehát *értékkategória*. Az árutermelési viszonyok a szocialista termelési viszonyok immanens alkotórészei. Bár a különbözőzeti földjáradék történelmileg és természetbeni formájában az *árutermeléstől függetlenül* keletkezhet, mint a jobb minőségű földön és a rosszabb minőségű földön

előállított termékmennyiség különbözőzetei, másfelől e járadékforma elhal az *árutermelés megszűnésével* (mert az okozója a különböző minőségű földek birtoklásának a monopoliuma nemcsak azt jelenti, hogy a jobbminőségű földek korlátozott mennyiségben állnak rendelkezésre, hanem azt is, hogy a földet *elkülönült* gazdaságok foglalják el.) Amennyiben a kolhoz (csoport) tulajdon elveszti megkülönböztető jegyeit, az állam (ösnépi) tulajdonnal szemben s amennyiben az ösnépi tulajdon levetközi csoporttulajdoni vonásait, a munka közvetlen társadalmi jellege teljessé lesz, nem lesz szükség a munka ösztönzésére, az árutermelés elhal, megszűnik a különbözőzeti járadék is. Ha az emberek a termelést tudatosan és tervszerűen szerveznék — a fent vázolt tulajdonviszonyok közepette — a társadalom nem vásárolná meg a termékeket a bennük rejlő munkaidő többszöröséért. Mint Marx mondja »Ez ugyanolyan hatással járna, mintha a termék külföldi behozatal révén azonos összeggel olcsóbbodna. Amennyire helyes tehát az az állítás, hogy a jelenlegi termelési mód fenntartása mellett, de feltéve, hogy a különbözőzeti járadék az államnak jut — a mezőgazdasági termékek árai egyébként változatlan körülmények mellett azonosak maradnának, annyira helytelen azt mondani, hogy a termék értéke azonos maradna, ha a tőkés termelés helyébe társulás lépne«. (Marx: Tőke III. 727 old. Szikra, 1951.) Vagyis ebben az esetben a mezőgazdasági termékek piaci értéke csökkenne. (Természetesen abban az időben Marx még nem láthatta világosan, hogy a társulás említett formája, amely esetében már nincs különbözőzeti járadék a társadalmi tulajdon milyen *konkrét* formáján alapszik.) A különbözőzeti földjáradék *használati érték formában* való képződése megelőzi az árutermelést. *Érték formában* való képződése és megszűnése az árutermeléssel kapcsolatos, azért ez a kategória: *értékkategória*. Mivel a szocialista termelési módban (az átmeneti gazdaság szocialista szektorában) a mezőgazdasági termékek árusajátosságokkal rendelkeznek, a különbözőzeti földjáradék a sajátos szocialista árutermelés kategóriája.

A földmagántulajdon monopoliuma következtében keletkező földjáradék a kapitalizmusban abszolút járadék — a kapitalista árutermelés kategóriája, hiszen éppen ez az oka a mezőgazdasági termékek piaci értéke olyan alakulásának, hogy az minden tőkés módon művelt földön magában foglal ilyen értékreszt. A mezőgazdasági termelészövetkezeteinkben a *földmagántulajdon elhaló maradványaival* összefüggő járadék szintén az áru és értékformával összefüggő kategória. Az abszolút földjáradék létrejötte a *tőkés árutermelés és bérleti rendszer* kialakulásával *egyidejű*. A termelészövetkezeti tagok földtulajdonával kapcsolatos földjáradék, (amely csak az abszolút földjáradék bizonyos felszíni jeleit tartja meg) megszűnése megelőzi a szocialista árutermelés megszűnését, mivel ehhez elegendő a következetes társadalmi földtulajdon bármilyen formájának (csoport, vagy ösnépi formájának a kialakulása.) Tehát, amíg a különbözőzeti járadék értékformában történő kialakulásához az árutermelés általában való létrejötte volt szükséges, az abszolút földjáradék esetében *tőkés föld magántulajdonon és bérleti rendszeren* alapuló árutermelés kellett. A különbözőzeti járadék a szocialista árutermelés megszűnésével a termelészövetkezeti tagok *földtulajdonosi járadéka* a földmagántulajdon maradványának elhalásával tűnik el. Tehát ez utóbbi forma megszűnése nem kötődik a szocialista árutermelés elhalásához, de míg létezik a *szocialista árutermelés viszonyai közepette* létezik.

Ezeknek a körülményeknek megfelelően a mezőgazdasági termelőszövetkezeteinkben meglévő földjáradék értékkategória. A földjáradék mennyiségileg mezőgazdasági termék árában foglalt *tiszta jövedelem része*. (A tiszta jövedelem — jelenlegi elszámolási rendszerünkben — a bruttó jövedelemnek és az üzemi munkatárgy ráfordítások pénzértékének különbségét értjük.)

Az előbbieket alapján nem érdektelen megvizsgálni a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben előállított és a különböző utakon forgalomba kerülő termékek árutulajdonosságait és e tulajdonságok kapcsolatát a mezőgazdasági termelési folyamat és a földnek mint termelőeszköznek a jellegzetességeivel.

A föld sajátos termelőeszköz. Mint *általános munkaeszköz* (a munka általános tárgyi feltétele) »a munkás számára a locus standi (a helyet amelyen áll) és működése számára munkateret (field of employment) nyújtja« (Marx: Tőke, I. Bp. 1948. 129. old.) A föld azonban nemcsak általános munkaeszköz, hanem működő munkaeszköz is s mint ilyen, különbözik az ipari munkaeszközöktől: a) a föld természeti erők hatásának eredménye s így emberi munkával nem hozható létre, b) nem lehet más munkaeszkőzzel helyettesíteni, c) a föld megfelelő művelés mellett nem »elhasználódik«, hanem javul, d) a földbe eszközölt egymást követő befektetések hasznot hozhatnak anélkül, hogy a megelőző befektetések kárbavesznének. A földnek, mint termelőeszköznek ezek az eltérő tulajdonságai jelentkeznek a *földre kialakult tulajdonviszonyokban*. (természetszerűleg általában és az egymást követő termelőmódok sajátosságainak megfelelően.) Így többek között, mivel a föld korlátlanul emberi munka által nem szaporítható, kialakul a *föld birtoklásának monopóliuma*. Vagy mivel nem helyettesíthető más termelőeszközökkel, a termelőszövetkezeti kollektíva (a termelőszövetkezeti tag) számára *kiterjedtebb rendelkezési jogot biztosít*. Ez kétségtelen elősegíti a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben előállított termék árusajátosságának kidomborodását főként azért, hogy nagyobb teret enged a központi utasítások mellett a tervszerű befolyásolásnak.

A mezőgazdasági termékek *árusajátosságainak* az iparinnál szélesebb volta nem kis mértékben összefügg a mezőgazdasági termelési folyamat néhány jellegzetességével. Így:

1. a mezőgazdasági termelési folyamat lebonyolódása viszonylag hosszú időt vesz igénybe. A munkaidő meghosszabbodik a biológiai és fiziológiai folyamatok idejével. Búzát a mi éghajlati viszonyaink közepette egy évben csak egyszer lehet termelni. Az új telepítésű szőlő 3–4 év múlva fordul termőre. A hízottsertés »termelési« folyamata mintegy 18 hónapig tart.

2. a mezőgazdasági termelési folyamatot az *időszakosság* jellemzi. A termékek *kikerülése* a termelésből nem folyamatos. Pl. az almatermés szüretelését nem lehet hetenként megismételni. A termelési folyamat időszakossága részben időhöz köti *egyes munkák elvégzését*, részben bizonyos *egyenletlenségeket okoz* a munkaerőszükségletben.

3. a mezőgazdasági termelésre — az iparnál — összehasonlíthatatlanul nagyobb hatása van a *természeti tényezőknek* a föld minőségének és az éghajlati viszonyoknak. Azonos összmunkaráfordítások a talajminőségétől és az időjárástól függően nagyon eltérő terméshozamot eredményezhetnek. Nem ritkák egyes növények termésátlagában 25–50 %-os évi eltérések. Természetesen e két utóbbi tényező hatása a szocialista nagyüzemben nagy mértékben

korlátozható az agrártudomány és agrótechnika vívmányainak felhasználásával, hatásuk teljes kiküszöbölése azonban nem érhető el.

4. A mezőgazdasági termelési folyamat következő jellegzetessége, hogy a termelésen belül és a termelésből kikerülő termékek *helyettesíthetősége* nagyobb. A mezőgazdasági munkaeszközök nem határozzák meg a termelési profilt olyan körülhatároltan, mint az ipari munkaeszközök. (Pl. egy automata-gépsor, amely bizonyos méretű motor-dugattyú gyártására van konstruálva, nem állíthat elő mondjuk fogaskerekeket, de a mezőgazdaságban a szántótraktor épügy előkészítheti a talajt kukorica vagy cukorrépa számára.) Továbbá a mezőgazdaságban termelt ugyanazon termék (burgonya) felhasználható étkezésre, takarmányozásra és ipari célokra. Másfelől bizonyos mezőgazdasági termék iránti szükséglet más-más termékkel lehet kielégíteni. (Az állatállomány keményítő-értékben megállapított takarmány szükségletét ki lehet elégíteni takarmánygabona vagy pillangós zöldtakarmány felhasználásával.)

A fentiekből következik részben (hozzá véve ehhez a mezőgazdasági termelőségvetkezetek tulajdonviszonyait), hogy a mezőgazdaságra kirótt tervfeladatok megvalósításában nagy szerepe van a központi utasítások mellett a termelés *gazdasági ösztönzésének* és az ezzel kapcsolatos kategóriáknak, amilyen az ár, a differenciált jövedelemhányad, különbözeti földjáradék stb.

Ennek magyarázatához ki kell térni röviden az ártermelés szocializmusban való fennmaradása okainak megindokolására. E kérdésben egyetértve a Szovjetunióban folyó idevonatkozó vita egyik résztvevőjének Batirevnek álláspontjával, kiindulni abból az ellentmondásból kell, hogy a szocializmusban (az átmeneti gazdaság szocialista szektorában) a szocialista tulajdon és az ezen alapuló központi tervezés a termelők között közvetlen kapcsolatokat hoz létre, másoldalról viszont a kapcsolatokat az áruk cseréje közvetíti. Tehát abból, hogy a munka *közvetlen* társadalmi, mégis a termelők közötti kapcsolatokat *közvetíteni* kell. Vagyis léteznek az áru- és pénzviszonyok. Ennek oka a *szocialista gazdaság tulajdonviszonyaiban és a kommunista társadalom alapelvei és a kapitalizmusból örökölt »anyajegyek«* közötti ellentmondásban rejlik. Ez azt jelenti *egyik oldalról*, hogy az össznépi (állami) tulajdonban lévő vállalatok több-kevesebb önállósággal rendelkeznek, (a tervfeladatok keretein belül rendelkeznek a termelőeszközökkel, valamint a kötelező tervutasítások nem terjednek ki a vállalat tevékenységének egészére) hogy különállás van az össznépi és csoporttulajdonban lévő termelőegységek között, s ez még inkább megtalálható a csoporttulajdonban lévő gazdaságok között. (Természetesen ezt nem lehet összetévesztetni a termelőegységek magántulajdonból eredő elszigeteltségével). Ez azt jelenti *másik oldalról*, hogy a szocializmusban a *munka nem annyira termelékeny*, hogy biztosítsa a termékbőséget és a *munka még nem életszükséglet*. Az előbbieknak megfelelően a munka közvetlen társadalmi jellege nem teljes, amiből bizonyos *ellentmondások következnek* (társadalmi és egyéni érdek közötti ellentmondás ezek alapvető összhangján belül) és a termelés anyagi ösztönzésének szükségessége, valamint a *munka-ráfordítások megtérülésének a szükségessége*. Az áruforma a szocializmusban *cseknek* a nem antagonisztikus ellentmondásoknak *teremt mozgásformát*. Megállapíthatjuk tehát: a szocializmusban előállított termékek ártermészete a szocialista tulajdonviszonyok sajátosságával és ebből eredően a termelés

öszttönzésével kapcsolatos, s hogy az áruforma »a szocialista vállalatok tevékenységére gyakorolt anyagi ösztönzés társadalmi ellenőrzésére szolgáló objektív mechanizmus szerepét játssza a termelés közvetlen tervirányítása és ellenőrzésének kiegészítéseképpen«. (V. Batirev: O nyeobhogyimiszty i prirode tovarnovo piroizvodstva pri szocialisme. Voproszi Ekonomiki, 1958. 8. szám.)

Mi következik ebből a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben létrehozott termékek árusajátosságaira vonatkozóan. Az, hogy e termékek *árutulajdon-ságai* sokkal kifejezettebbek s *nem árutulajdon-ságai* elenyészőek. E területeken a termelés és termelékenység *anyagi ösztönzései*nek és *irányításainak* a szerepe jóval nagyobb. Hiszen az árutermelés mélyenfekvő okának a munka közvetlen társadalmi jellegének érettségi foka kisebb a mezőgazdaság szocialista szektorában, mint az állami iparban. Részben, mert a termelőszövetkezetek tulajdonviszonyai szétforgácsoltabbak s részben — ezzel szoros összefüggésben — a termelés és forgalom, valamint az elosztás tervszerű irányításának közvetlen eszközei (a kötelező előírások) az iparnál kisebb térre szorulnak s mert az egyes termelőszövetkezetekben a termelés növelése és a személyes fogyasztás növekedése bizonyos értelemben függetlenedik nemzeti jövedelem nagyságától s inkább a illető gazdasági egység *tiszta jövedelmének* nagyságától függ.

Hangsúlyozandó azonban, hogy a fentiek korántsem jelentik azt, hogy a mezőgazdaság szocialista szektorában lévő árutermelés idegen »test« a termelési viszonyok szocialista rendszerében s főképp nem azt, hogy a mezőgazdaságban le kell mondanunk a központi előírásokon keresztül folyó irányításról.

A Szovjetunió mezőgazdasági tervezésének mai gyakorlatában a kötelező előírásokkal a következőket szabják meg:

- a) az államnak átadandó árumennyiség méretét.
- b) a kolhozoknak nyújtandó termelőeszközök mennyiségét.

A mi viszonyaink közepette is a *demokratikus centralizmus* elvét követő mezőgazdasági tervezés egyre nagyobb teret enged a gazdasági ösztönzésnek (pl. megszüntetve a vetésterv kötelező előírásait.)

Ezek után vizsgáljuk meg a mezőgazdaság termelőszövetkezeti szektorában az *értéktörvény*, valamint a vele szoros kapcsolatban lévő *kereslet-kínálat törvényének az érvényesülését és érvényesülésének korlátait*. (S ez a vizsgálat megmutatja az e szektorban előállított termékek áruvonásait.)

A mezőgazdasági termékek tervszerű ármegállapításánál figyelembe veszik a mezőgazdasági termékek értékét s ugyanakkor az árakat eltérítik az értéktől éppen a termelés bizonyos irányú befolyásolás, ösztönzése és korlátozása érdekében. Az értéktörvény érvényesülését mutatja az is, hogy az árképzés fontos elve az átlagjövedelmezőség elve, mely szerint termékekre eső *tiszta jövedelem arányos az előmunka ráfordítással*. Sajátossága a mezőgazdaságban az értéktörvénynek, hogy a kötelező előírások szűkebb köre miatt hatása kiterjedtebb.

A *kereslet és kínálat törvényének*, (amely az árak értékétől való eltérésnek tendenciáját fejezi ki) érvényesülésével kapcsolatban a következők állapíthatók meg. (Általában és a termelőszövetkezetekben előállított termék különböző formáit illetően.)

A mezőgazdasági termékek árszínvonalán belül az árarányok gazdasági ösztönzőként szerepelnek a mezőgazdasági termelési szerkezet mezőgazdasági

tervnek megfelelő átalakításában. Emellett a termelés belterjes irányban történő fejlődését is ösztönözhetik. S végül ösztönözni lehet a megfelelő árarányokkal a helyettesíthető termékek közötti választásra (pl. adott földterületen sörárpát vagy takarmányárpát termelnek-e).

A kereslet és kínálat törvénye érvényesülésének is megvannak a jellegzetességei a mezőgazdaságban. (Vagyis az areltéréseken keresztül történő gazdasági befolyásolás az ipartól bizonyos tekintetben különbözik.) Ez abban mutatkozik meg, hogy nemcsak a mezőgazdasági termékek kereslete, hanem annak kínálata is kevésbé rugalmas. (kínálat kevésbé reagál az árváltozásokra.) Ennek okai a következőkben találhatók:

Először: mert a mezőgazdasági termelésben viszonylag nagy a szerepe az éghajlati viszonyoknak. Így az ár ösztönző hatása a termelésre nem érvényesül olyan közvetlenül, hanem közbeiktatódik az időjárási tényező. Így pl. ha az árviszonyok ösztönzik a cukorrépatermelés növelését azonban az adott év rossz időjárása miatt (akár egy adott területen végeztek pótlólagos munkaráfordítást, akár megnövelték a vetésterületet más növény rovasára) nem eredményezi a cukorrépatermelés növekedését. *Másodszor:* a mezőgazdasági termékek könnyebb romlandósága és tárolási nehézségei is ilyen hatással vannak. *Harmadszor:* a mezőgazdasági termelési folyamat hosszú voltáról már tettünk említést, amely e tekintetben azzal a hatással jár, hogy amennyiben az árak nem a termelési folyamat elején vannak megállapítva, hanem a termelési folyamat közben, ezek nem tudnak jelentősebb befolyást gyakorolni a kínálatra. (Pl. mikor a búza szárbaszókken az ár magasabb szinten való szabályozása nem tud számottevően a kínálat növekedésére ösztönözni.)

Az előbbiekből következik, hogy két tendenciával van dolgunk: egyik az, hogy a mezőgazdasági termelési folyamat bizonyos jellegzetességei korlátozzák a mezőgazdasági termelés tervszerű irányításának közvetlen utasításokkal való megvalósítását s ezen keresztül *növelik a gazdasági ösztönzők szerepét*; a másik az, hogy ugyanakkor ezek a jellegzetességek *korlátozzák a gazdasági ösztönzésnek az áron keresztüli megvalósulását*. Mint a következőkben láthatjuk az első tendencia az erősebb, ami a mezőgazdasági termékek *áruoldalainak* kidomborodását eredményezi.

Ennek megfelelően megvizsgáljuk a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben termelt különböző formájú árutermékek mennyiben rendelkeznek árutulajdonosságokkal, s ezt a kereslet és kínálat törvény összefüggéseinek alapján tesszük. (Hiszen az árusajátosságok — mint említettük — végső soron a tulajdonviszonyokból erednek, de közvetlen kapcsolatosak a gazdasági ösztönzéssel is.) A legfontosabb viszonylatok (hatások és visszahatások) a következők. Ár és kínálat, ár és kereslet, kínálat és ár, s végül a kereslet és ár viszonya.

A termelési szerződés keretében átadott termékeknél, az ár államilag szavatolt rögzített ár. Az állam a szerződésileg leköötött terület össztermését átveszi. (Lásd: Csikós Nagy Béla: Árpolitika az átmeneti gazdaságban.)

a) A mezőgazdasági áru e formájánál az ár *nem szabályozza, de hat a kínálatra* (termelésre). Hiszen az egyes termékek termelésére igénybevett terület nagyságát a népgazdasági szükségleteknek megfelelően a terv határozza meg. Ugyanakkor az áron keresztül ösztönözni lehet az adott területen nagyobb *terméshozam* elérésére, s arra, hogy a szükségleteknek megfelelő *területnagyságot* le is kössék szerződésileg a termelőszövetkezetek.

b) Az ár *nem szabályozza és nem is hat a keresletre.* (a fizetőképes szükségletre.) A keresletet népgazdasági terv szabja meg és nem az ár.

c) A kínálat *nem szabályozza és nem is hat az árra.* Ugyanis az ár államilag rögzített ár és a szerződéses termelés keretében lekötött össztermést átveszi az állam.

d) A kereslet *nem szabályozza de hat az árra.* Hiszen az ár adott időszakra vonatkozóan tervszerűen szavatolt és megállapított, ugyanakkor ezeknek az áraknak megállapításánál figyelembe veszik a kereslet nagyságát is. Látható, hogy a fenti négy összefüggésben a *szabályozás* egy összefüggésben sem, a *visszahatás* pedig két összefüggésben található meg. Ennek megfelelően a termeltetési szerződés keretében előállított termék *áruvonásai leginkább korlátozottak*, amely korlátozások az államilag a rögzített árakkal és a keresletnek és kínálatnak a területnagysága meghatározásán keresztül történő szabályozásával kapcsolatos.

A szabad felvásárlás keretében átadott termékek egy részénél, — amelyeknek illetve amelyekből készült áruknak fix fogyasztói ára (kenyérgabona, nagyobb élőállatok, stb.) van — *államilag szavatolt árhatárokat* állapítanak meg. Az áruk e formájánál az árhatárok a piaci viszonyokhoz való alkalmazkodását szolgálják (itt ugyanis nem állami monopolcikkéről, hanem olyan cikkekről van szó, amelyek résztvesznek a termelői forgalomban is.) Továbbá e termékeket a megállapított legalacsonyabb áron az állam minden mennyiségben átveszi. Az összefüggések a következőképpen alakulnak:

a) Az ár *szabályozza* a kínálatot *bizonyos keretek között.* Mégpedig az árutermék nagyságára vonatkozó kötelező utasítások határára túleső területeken.

b) Az ár *nem szabályozza* a keresletet, mert az állam a megállapított minimális áron az összárუმennyiséget felvásárolja.

c) A kínálat *nem szabályozza, de hat az árra.* Ugyanis az árhatárok előre államilag vannak megállapítva s a kínálat hatása pedig az árhatárok közötti ármozgást engedélyezheti.

d) A kereslet *nem szabályozza, de hat az árra.* Mivel az árak tudatosan szabályozottak, a kereslet hatása abban jut kifejezésre, hogy ezt figyelembe veszik-e az árhatárok, valamint ezen belül az árak megállapításánál. Megállapíthatjuk, hogy az összefüggések közül egyikben megtalálható a *bizonyos határok közötti szabályozószerep* és a visszahatás legtöbb esetben megtalálható. A mezőgazdasági áruk e formájánál az áruvonások *fokozottabban jelentkeznek.*

A szabad piaci forgalomba kerülő mezőgazdasági termékek *áruvonásai a legszembetűnőbbek.* Bár a forgalom szabadságának itt is megvannak a megfelelő korlátai. Ilyenek az állam kezében lévő szilárd árral bíró *árúkászlet*, az állam által egyes termékekre megállapított *minimális ár* (vagy védőár) s nem utolsósorban az, hogy a szabad piacon viszonylag *kisebb mennyiségek nagyobb forgalmi költséggel* helyezhetők el.

Az ár a különböző nagyságú jövedelemhányadon és földjáraadékon keresztül gazdasági eszközként szerepel. A földjáraadék így *nem más, mint a termelőszövetkezet tiszta jövedelmének speciális része*, amely értékresz a föld, mint a gazdálkodás tárgya monopoliumának a szocialista árutermelés viszonyai közötti fennmaradásával, valamint a földmagántulajdon szűkkörre szoruló maradványával kapcsolatos. A földjáraadékok keletkezésének, termelésének és szerepének vizsgálatánál szembetaláljuk magunkat (Marx által)

a tőkés földjáradéknál hangsúlyozott azzal a nehézséggel, hogy nem annak a megértése a nehéz, miszerint a földjáradék a tiszta jövedelem része, hanem inkább annak, hogy a tiszta jövedelem *miért foglal magában* ilyen többletet az átlagos jövedelemhányadot meghaladóan, vagy ha ez nem az átlagos jövedelemhányadot meghaladó értékrész, hanem éppen levonás ebből, akkor viszont *lehet-e földjáradéknak tekinteni*. Ennek eldöntése rendkívül bonyolult és nehéz feladat, a mezőgazdasági *önköltségszámítás* viszonylagos elmaradottsága miatt, másrészt mivel a mezőgazdasági termékek *árképzése* a szocializmus gazdasági törvényeinek és gazdaságpolitikai követelményeinek alárendelt árképzés s ennek megfelelően a mezőgazdasági szövetkezetekben megtalálható földjáradékformákat az áralakuláson keresztül létrehozó okok rendkívül korlátozottak, sőt megszűnnek. S végül figyelembe veendő, hogy a kapitalizmusban az átlagprofitráta gazdasági törvénye az érték-többlet profitra és földjáradékra való megoszlását szabályozza, a szocializmusban *ilyen» szabályozó törvényről* nem beszélhetünk.

II.

A természeti feltételek realizálása és különbüzeti földjáradék a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben

A különbüzeti földjáradék elmélet egyes tételeinek érvényességéről a szocializmusban.

A közgazdasági kategóriák *absztrakciói a gazdasági viszonyoknak*. Új gazdasági viszonyok, új elméleti kifejezéseket követelnek. Ha valamely kategória új gazdasági viszonyok talaján is megmarad, erre úgy szoktunk hivatkozni, hogy a »régi formában új tartalom«. Így pl. árufogalom a szocializmusban is fennmaradó fogalom. Azok a gazdasági viszonyok, amelyeket az áru itt kifejez, gyökeresen mások, mint a kapitalizmusban voltak. A szocialista gazdasági viszonyokat a kizsákmányolás hiánya, tervszerűsége és a termelők közvetlen kapcsolata jellemzi. Nézetünk szerint azonban ez esetben sem arról van szó, hogy az áru kategória, mint régi forma a régi tartalomból semmit sem őrzött meg. Hanem arról, hogy az alapvetően új gazdasági viszonyokon belül bizonyos tartalmi vonások megmaradnak. Ilyen megmaradt vonások többek között az áruformának a társadalmi munkamegosztással való kapcsolata, a munka közvetlen társadalmi jellegének nem teljes volta, hogy az áru a használati érték és érték egysége stb. Hasonló a helyzet a *különbüzeti földjáradék kategóriájánál* is. Ez a kategória a mezőgazdasági termelőszövetkezetek szocialista jellegű termelési viszonyainak a kifejezője. Ugyanakkor több vonatkozásban megőrzi régebben is meglévő tartalmi vonásait; kapcsolatát a föld mint a birtoklás tárgyának monopoliumával, a természeti tényezők különbüzettségével.

Mi a különbség a kapitalista mezőgazdasági üzemekben és a mezőgazdasági termelőszövetkezeinkben keletkező különbüzeti földjáradék között?

Az eltérés a különbüzeti földjáradék kapitalizmus és szocializmusbeli formája között a termelési viszonyok gyökeres eltéréseével függ össze. A kapitalizmusban e járadékforma a földbirtokos, a mezőgazdasági tőkés és a mező-

gazdasági bér munkás viszonyát fejezi ki. *Nálunk a termelészövetkezet a termelészövetkezeti tag és a szocialista állam viszonyát.* Ennek megfelelően:

1. kizsákmányolástól felszabadult munka eredménye s így nem extraprofit (átlagprofiton felüli többlet), hanem tiszta jövedelemtöbblet. A járadék nagy részét tekintve a termelő és a felhasználó személye egybe esik.

2. A létrehozott összkülönbözeti járadékon a szocialista állam, a termelészövetkezet és a termelészövetkezeti tag osztozik.

3. Végleges realizálásban (hovakerülésében) nemcsak a földtulajdonnak van szerepe (hiszen az időlegesen realizált különözeti járadék egy része nem azért kerül a szocialista államhoz, mert a termelészövetkezeti használatban levő földek jelentős része állami tulajdon), hanem annak hogy létrejött *mennyiben* a munka folyománya s a termelészövetkezeti tag mennyiben veszi ki részét a közös munkából (hány munkaegységet teljesít) s *ennyiben* a *különbözeti járadék* nemcsak a földtulajdon gazdasági realizálásának formája. S így nagyrészt érvényét veszti a Marx által feltárt kapitalista járadék különözeti sajátosságára vonatkozó tétel, hogy »a földjáradék összegét egyáltalán nem a földjáradék élvezőjének közreműködése határozza meg, hanem a társadalmi munkának az ő közreműködésétől teljesen független fejlődése, amelyben nem vesz részt.« (Marx: Tőke. III. 700. old.)

Mennyiben érvényesek ezeken az alapvető különbségeken kívül a különözeti földjáradékelmélet egyes tételei a mezőgazdasági termelészövetkezetekben.

Először: a különözeti földjáradék itt is úgy jön létre, hogy *egyenlő nagyságú, de különböző minőségű* földekbe fektetett termelőeszköz és munkaráfordítás nem egyenlő eredményt hoz.

Másodszor: a *különbözeti földjáradék itt is mennyiségileg a mezőgazdasági termékek társadalmi értéke és egyéni értékének különbségét* testesíti meg. A társadalmi és egyéni értéknek ez a mennyiségi eltérése a munka különböző termelékenységével kapcsolatos, (az ármeghatározó földhöz képest kialakuló extratermelékenységssel.) Ennek a *tisztajövedelemtöbbletnek* a nagyságát eszerint két tényező szabályozza: egyik az, hogy mekkora a különbség a mezőgazdasági termék egyéni és társadalmi önköltsége között; a másik az, hogy milyen magas az eladási ár.

Harmadszor: a különözeti járadék keletkezése itt is (de bizonyos fokig a végleges realizálása is, mert a II. számú földjáradék sem független a föld minőségétől) *természeti tényezőkkel* kapcsolatos. Egyes termelészövetkezetek olyan természeti erőket tartanak birtokukban, amey *nem közös* mindegyik számára (nem áll korlátlan mennyiségben rendelkezésre, munkával nem lehet előállítani) s mivel nem kerül munkába, *egyenértékét nem kell megfizetni* (a kedvezően hat ezeknek a termékeknek az önköltségére) s ezeket a természeti feltételeket egyes termelészövetkezetek azért tudják »kiszajátítani«, mert *tulajdonilag elkülönültek* (bár korántsem a magántulajdonra jellemző elszigeteltségről van itt szó.)

S végül a szocialista gazdaságban is *létrejön* a különözeti földjáradék I. számú és II. számú változata. (Később látni fogjuk a végleges realizálás (az újraelosztás) szempontjából más a szerepük.)

Az I. és II. számú különözeti földjáradék különbségét (a marxi tárgyalás alapján) a következőkben lehetne összefoglalni:

a) I. számú különbözeti földjáradék úgy jön létre, hogy *egyidőben és térben egymás mellett* fekvő földekbe fektetnek be tőkéket; a II. számú különbözeti földjáradék pedig úgy, hogy *időben egymás után és ugyanabba a földdarabba* fektetnek pótlólagos tőkéket.

b) I. számú különbözeti járadék a legrosszabb megművelés alatt álló földön nem keletkezik, II. számú viszont itt is létrejöhet;

c) I. számúval a földtulajdon a befektetés korlátja, míg a II. számúnál a *bérleti időn belül* a földtulajdon nem jelent akadályt a tőkebefektetés előtt;

d) ezzel kapcsolatos, hogy a II. számú különbözeti járadéknál a földtulajdonoshoz való *átkerülés* bonyolultabb.

e) II. számú egy *területegységre* eső nagysága akkor is nő, ha a pótlólagos tőkebefektetések termelékenységse csökken, de még extratermelékenységgű. (I. számnál nem így van.)

f) az I. számúnál a különböző tőkebefektetések eredménye elválasztható, mert *térben más* földekre történik a befektetés, II. számúnál ez nem (vagy nehezen) tehető meg, hiszen nehéz eldönteni azt, hogy a második befektetés után termelt termékmennyiség mennyire a második befektetés és mennyire a még ható első befektetés eredménye;

g) s végül az I. sz. különbözeti földjáradék a *létrejöttében* a földtulajdonnak nincs szerepe, a II. számúnál lehet (amennyiben a *földtulajdonos hatalma által* kikényszerített árcsökkenés visszatartásával függ össze a II számú különbözeti járadék.)

Melyek azok a különbségek, amelyek az I. sz., II. számú különbözeti járadék között a szocializmusban is fennállnak? Különbség van: a két járadékforma *keletkezésének módjában*, a II. számúnál a pótlólagos befektetések eredményeinek *nehezebb elválaszthatóságában*, s végül ehhez járul a *végleges realizálódás* (újra elosztásában) mikéntjében fennálló különbség.

Melyek azok a törvényszerűségek az I. sz. különbözeti járadékot illetően, amelyek a szocialista mezőgazdaságban is érvényesek?

A járadék pénzbeli nagysága az *áraktól és a terméktömeg különbözetétől* függ. Így változatlan, sőt csökkenő árak mellett is nőhet az I. sz. különbözeti járadék, ha nő a terméktömegek különbsége.

Az *összjáradék nagysága a művelés alá vont területnek s így az össztermelésnek* a növekedésével növekszik. A növekedés annál nagyobb, minél inkább jobb minőségű földek kerülnek művelés alá. Ennek a törvényszerűségnek az érvényesülését akadályozza náluk az, hogy nincs művelésbe vonható újabb földterület. Más országokban (mint pl. a Szovjetunió, Csehszlovákia) ez a törvényszerűség is érvényesülhet.

Az *összjáradék nagysága* adott földterület mellett attól függ, hogy az *összföldterület milyen arányban oszlik meg* a különböző minőségű földek között. Az összjáradék nagysága egyenes arányban van azzal a hányaddal, amelyet a jó földek foglalnak el az összfeldterületből. Ez az összefüggés érvényes a szocializmusban is. De ahogy erre már utaltunk, a termelőszövetkezetek által (természeti formában) létrehozott ideiglenesen és véglegesen realizált különbözeti földjáradék nem azonos nagyság.

Milyen törvényszerűségek adódnak a II. sz. különbözeti földjáradék vizsgálatából?

1. A különbözeti járadékot, »nem az abszolút hozamok, hanem csak a hozamok közötti különbözetek határozzák meg.« (Engels kiegészítése: Tőke III. 786. old.)

2. Amíg a pótlólagos termelőeszköz és munkabefektetések extratermelékenységek — még ha a termelékenység csökken is — növekszik az *egy terület-egységre* eső különbözeti földjáradék nagysága.

3. Amennyiben a pótlólagos termelőeszköz és munkabefektetés nem extratermelékenységű (tehát termelékenysége egyenlő a járadékot nemhozó földön kialakult munkatermelékenységgel) az *egy területegységre* eső *különbözeti járadék nagyság nem változik*, mivel a termékenységre eső járadék csökkenését kiegyenlíti a területegységre eső hozamnövekedés.

4. Az *egy területegységre* eső *járadék akkor csökken*, ha a pótlólagos befektetésnek mínusz extramennyisége van. S az összkülönbözeti járadék akkor szűnik meg, ha a második befektetés csökkenő termelékenysége semlegesíti az első befektetés nagyobb termelékenységét.

A II. sz. különbözeti járadékkal kapcsolatos fent összefoglalt törvényszerűségek a szocialista mezőgazdaság viszonyai közepette is fennállnak és felhasználhatók a különbözeti járadék újraelosztási kérdések vizsgálatánál.

Mezőgazdasági termékek árképzése és a különbözeti földjáradék az átmeneti gazdaságban.

A tőkés különbözeti járadék keletkezésének az oka; a föld mint gazdálkodás tárgyának a monopoliuma. Ez a monopolium természetesen nem az áralakulásra való hatásán keresztül eredményezi *általában* a különbözeti járadékot, (ez a hatás csak a mezőgazdasági extraprofitnak azt a jellegzetességét magyarázza, hogy ez az extraprofit nem az átlagos, hanem a legrosszabb termelési feltételekkel jobb feltételek mellett jön létre.) Inkább a mezőgazdasági extraprofit tartóssága az, ami ezt az extraprofitot különbözeti földjáradékká teszi. A föld mint a gazdálkodás tárgyának monopoliuma a konkurrenciát úgy korlátozza, hogy *minden* tőkés nem tud a jobb minőségű földekbe tőkét befektetni, a rosszabbminőségű földekről a jobbminőségűre átvinni, — ez az extraprofitot tartóssá teszi.

Mennyiben érvényesül ez a monopolium a mezőgazdasági termelőszövetkezetek gazdálkodásában. A föld mint a birtoklás tárgyának monopoliuma fennmarad az átmeneti gazdaság viszonyai között is, ami jelen esetben azt jelenti, hogy a *korlátozott mennyiségű jobb minőségű földek bizonyos mértékig elkülönült termelőszövetkezetek használatában van*. A mezőgazdasági termelőszövetkezetekben ennek következtében létrejött tiszta jövedelemrész vagy legalább is annak egy része viszonylag *tartós*. Hiszen a szocialista mezőgazdaságban sem lehet az összmezőgazdasági termékszükségletek *csak* a legjobb minőségű földeken megtermelni.

Egyoldalú lenne azonban a fenti ábrázolás, ha nemoznánk e monopolium szocializmusra jellemző megváltozott vonásairól:

Először: A föld mint a birtoklás tárgyának monopoliuma nem az idegen munkán alapuló földmagántulajdonnal kapcsolatos, hanem mindinkább a társadalmasodó földtulajdonnal.

Másodszor: Ez »a monopólium« nem eredményezi a mezőgazdasági termékek olyan áralakulását, miszerint az árak a legrosszabb még művelés alatt álló föld termelési feltételeinek megfelelően alakulnak. A mezőgazdasági termékek árait a szocialista állam tudatosan és tervszerűen az értékviszonyok, a kereseti és kínálati viszonyok, valamint gazdaságpolitikai követelmények figyelembe vételével állapítja meg. Ebből viszont az következik, hogy nem lehetkezik *különbözeti földjáradék forrásul szolgáló tiszta jövedelemtöbblet minden olyan termelőszövetkezetben, amely a legrosszabb minőségű földnél valamivel jobbminőségű földön gazdálkodik.*

S itt kapcsolódik a mezőgazdasági termékek árképzésének problémája. A Szovjetunió régebbi árképzési gyakorlatában a mezőgazdasági termékek *árrendszere nem volt egységes.* Az árak üzemi formák (szovhoz, kolhoz), valamint a begyűjtési formák szerint különböztek (kötelező beadás, állami felvásárlás stb.) Ilyen árrendszer mellett a kolhozok jövedelme nagy eltérést mutat attól függően, hogy a kolhoz össztermelése milyen arányban oszlott meg a különböző begyűjtési formák között. A különbözeti földjáradék nagy részét foglalta el a létrejött tisztajövedelemnek azoknál a kolhozoknál, amelyek jobb termelési feltételekkel bírtak.

Újabban a Szovjetunióban új *egységes árrendszer* van kialakulóban. Ennek az árrendszernek fontos elve, hogy övezeti árakat állapítanak meg *az általános önköltség alapján,* s az önköltséghez 25–30 %-os *jövedelmhányadot* számítanak hozzá (amely a helyi áberuházást és az állami akumulációhoz való hozzájárulást fedezi) a jövedelmhányadot általános és termelés politikai feladatoknak megfelelően az övezeten belül differenciálják.

Az árképzés ilyen elvei mellett: az átlagos önköltség övezeti szinten való megállapítása lehetőséget nyújt; az I. számú különbözeti járadék realizálásának kiküszöbölésére. (Ha ugyanis az egyik övezetben egy termék önköltsége 100, másik övezetben ugyanezen terméké 80 egység, övezetárak mellett az utóbbi kolhoz nem tud realizálni 20 egységnyi járadékot.) Másoldalról az övezeti átlagos önköltség lehetőséget nyújt az övezeten belül az átlagosnál jobb minőségű földel rendelkező kolhozoknak különbözeti járadék realizálására. S végül a jövedelmhányad differenciált megállapítása eszköze lehet az I. számú különbözeti járadék elvonásának, illetve a II. sz. különbözeti járadék meghagyásával a termelés fejlesztésére való ösztönzésnek.

A népi demokráciák átmeneti gazdaságában a mezőgazdasági termékek árképzése bonyolultabb, hiszen a még jelentős kisárútermelő szektor termelésével is számolni kell. A különbözeti földjáradék létrejötté szempontjából is fontos két kérdés eldöntése: az egyik az, hogy az árképzésnél milyen termelési feltételekből indulnak ki (a legrosszabból, az átlagból vagy a kettő között állóból), a másik az, hogy a nagyüzemi szövetkezeti, vagy a kisüzemi parasztgazdasági termelési feltételekből indulunk-e ki.

Ami az első kérdést illeti, a vélemények igen eltérőek. Egyes vélemények szerint a mezőgazdaságban a *legrosszabb minőségű földnek* megfelelően kell kialakítani a termékek önköltségét. Indokaik szerint erre azért van szükség, mert így a legrosszabb földeken is keletkezik többletermék s ezek a termelőegységek is hozzá tudnak járulni a népgazdaság közös terhének viseléséhez, mert ilyen feltételek mellett lehet megfelelően biztosítani a termelőszövetkezet munkaerővel való ellátását s mert a többletermék nagyságának változtatá-

sával bizonyos terméspolitikai célokat lehet elérni. A mi jelenlegi gyakorlatunk az átlagos termelési feltételekből indul ki, de az így képzett önköltséghez attól függően, hogy a földek minősége mennyiben tér el az átlagostól földjáradékot számítanak. Ezen módszer bizonyos visszásságra hívja fel a figyelmet (Csikós Nagy Béla: Árpolitika az átmeneti gazdaságban. 260. old.) Tehát nálunk az átlagos és a legrosszabb feltételek »között elhelyezkedő feltételekből« indulunk ki.

Ami a másik kérdést illeti, jelenleg nálunk a kisüzemi termelési feltételeiből indulnak ki az árképzésnél, azonban a termelőszövetkezetek mezőgazdasági termelésében elfoglalt súlyának növekedésével a nagyüzemi feltételek képezik majd a kiindulópontot. A mostani árképzési mód egyrészt nagyobb tisztajövedelmet biztosít a termelőszövetkezetek számára s így támogatásuk eszközül szolgál (pl. nagyobb beruházást biztosít) másrészt viszont nem fejt ki megfelelő terelőhatást a kisparaszti gazdaságok termelőszövetkezetbe való tömörítésére s nem eléggé ösztönző termelőszövetkezetekben a gazdaságosság fokozására.

Az előbbiekből a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben keletkező különbözeti járadékra vonatkozóan levonhatjuk a következőket.

1. A különbözeti földjáradék forrásául szolgáló társadalmi tiszta jövedelemrész nem rendelkezik azzal a jellegzetességgel, hogy ilyen jövedelemrész minden a legrosszabbnál jobb földön létrejön. Ilyen *értékrész csak az ármegállapításnál figyelembe vett föld minőségénél, jobb minőségű földeken keletkezik.* (S az ármegállapításnál nem a legrosszabb, hanem legrosszabb és az átlagos közötti termelési feltételekből indulnak ki.) A föld mint birtoklás tárgyának monopóliuma nem tölt be döntő szerepet a mezőgazdasági termékek árszabályozásában. Ezt megszüntette az állami árszabályozás. A mezőgazdasági termékek ilyen áralakulása azt is jelenti, hogy csökken a mezőgazdasági termékek ugynevezett hamis társadalmi értéke s így ez az érték mind közelebb kerül a valóságos értékhez.

A másik tendencia ezzel ellentétes; mivel az ármegállapítás a kisüzemi feltételekből indul ki, s a terméseredmények magasabbak — ez a termelőszövetkezetek számára emelt különbözeti járadékot biztosít. (Említettük, hogy a pénzjáradék a terméktömeg különbözetnek és az árnak szorzata.)

A különbözeti földjáradék és a termelőszövetkezetek elosztási viszonyai

A különbözeti II. számú földjáradék eltér az I. számú járadéktól abban, hogy II. számú járadék bár szintén mint alappal a föld különböző termelékenységével kapcsolatos, de *egyben pótlólagos termelőeszköz és munkabefektetés eredménye is.* Bár a II. számú is a talaj termelékenységének különbözőségén alapul, mert hiszen az azonos nagyságú pótlólagos tőkék nagyrészt a talaj termelékenységétől függően eredményeznek több vagy kevesebb terméket s ez a földjáradék is az ármegállapításnál figyelembe vett földminőségen előállított termékmennyiséghez képest jelent többletet. (Így tehát nem szabad azt gondolnunk, hogy az I. számú járadék termelőszövetkezetektől való elvo-

nása után ott maradó járadéknál a természeti tényezők szerep elhanyagolható.) Csupán arról van szó, hogy a II. számú járadék létrejöttéhez *pótlólagos munkárafordítás szükséges*, s hogyha változatlan árak mellett e járadék növekszik, ez azt jelenti, hogy a termelőszövetkezet több árut adott a népgazdaság számára.

Az előbbieknél megfelelően az I. számú különбөзети járadékot (mivel az azzal kapcsolatos döntően, hogy a termelőszövetkezetben a munka természeti feltételei jobbak) *el kell vonni*. Ez elméletileg tisztázott kérdés. A gyakorlati megoldás azonban még nem tisztázott és nehezen is tisztázható. Hiszen milyen mérce szabja azt meg, hogy a különбөзети járadékot megtestesítő tiszta jövedelemrészből pontosan mennyi az I. sz. és mennyi a II. sz. különбөзети járadék. Míg viszont az elhatárolás valamelyes formában nem történik meg, lehet, hogy az elvonás nem kívánt mértékben érinti a II. számút is vagy meghagyja az I. számút is. A kérdés megnyugtató megoldására természetesen csak akkor várható, ha a termelőszövetkezetekben is alkalmazzák és megszilárdítják az *önálló elszámolást*. Nehezíti a megoldást az, hogy földterületeink minőségét *nem tükrözi megfelelően a »kataszteri tiszta jövedelem nagysága«*. Nem tükrözi, mert elszakadt a talaj természetes termékenységének változásától (talajjavítástól, talajerőállapotától, stb.) mert elszakadt a művelési ágak változásától, s mert megállapítása óta sokat változtak a települési és a közlekedési viszonyok, s végül megállapításakor a nagybirtok érdekei domináltak s ez már kezdetben torzította a valóságos viszonyokat. A kérdés megoldásához kiindulópont lehet, ha egy adott év tiszta jövedelmében elkülönítjük a jövedelemhányadtól a különбөзети járadékot (s ezt I. számúnak vesszük) s a következő években a teljes munkárafordítás és tiszta jövedelem, valamint a teljes munkárafordítás és árutermelés viszonyából számítjuk ki a II. sz. járadék nagyságát. (Természetesen ezt talajtípusok szerinti területi bontásban lehet elvégezni.)

Mindenesetre törekedni kell az I. számú különбөзети járadék termelőszövetkezetektől való elvonására. Másoldalról *helyteleníteni kell azt az álláspontot*, mely szerint a II. számú járadékot is *el kell vonni*, hivatkozva a II. számú járadék azon sajátosságára, hogy az is kapcsolatos a föld termelékenységével s hogy a II. számú átalakulhat I. számúra.

Az I. sz. különбөзети járadék elvonása a következő utakon történhet:
Árpolitika útján: A mezőgazdasági termékek felvásárlási árát területileg differenciálni lehet (mint ahogy nálunk pl. a búza és kukorica szabad felvásárlási ára területileg különböző.) Az által, hogy a jó földminőségű területeken ugyanazon terméknek alacsonyabb a felvásárlási ára az I. sz. különбөзети járadék egy részének elvonására kerül sor.

Adópolitika útján: Amennyiben a földadó, valamint a jövedelemadó nagysága a kataszteri tiszta jövedelemtől is függ (s ez nagyjából tükrözi a föld minőségét) az I. sz. különбөзети járadék elvonásáról van szó. Marx a különбөзети járadékot növelő, vagy csökkentő tényezők között megemlíti az adómegoszlást is. Az »adómegoszlás aszerint, hogy egyenletesen hat-e vagy sem: mindig az utóbbi eset forog fenn, ha nincs centralizálva s ha az adót a föld s nem a járadék után fizetik.« (Marx: Tőke. III. 713. old.) Tehát, ha pl. a föld minőség nem felel meg a kataszteri tiszta jövedelem szerinti föld minőségének, hanem jobb annál, mivel az adókievetés az aránykorona jövedelem alapján történik a különбөзети járadék viszonylagos nagysága növekszik. (Ez

esetben lényegében a földterület s nem a föld minőség játszik szerepet az adó kivetésénél.)

A gépállomások talajminőség szerinti differenciált díjtételei útján: Bár ez az elvonási mód csökkent hatású, mivel a gépállomási díjtételek a gépi munka tényleges önköltsége alatt vannak megállapítva. Ezeknek az elvonási módoknak a hatása a termelőszövetkezeti tisztajövedelem-többlet nagyságának alakulására nehezen mérhető le. Más vonatkozásban nem indokolt az az eljárás sem, amely az összes módszereket, amelyek paraszti jövedelem szabályozásával kapcsolatosak (mint egyes ipari cikkek árai) járadék-elvonásként tünteti fel.

Milyen hatása van a termelőszövetkezet által véglegesen realizált különbözeti járadéknak a munka szerinti elosztás törvényére?

A munkaegység, mint közgazdasági kategória olyan gazdasági viszonyokat tükröz *világosan*, ahol a *közvetlen termelő egyben tulajdonos is*. Ennek megfelelően a munkaegységre eső jövedelem magában foglal egy olyan elemet, amely a *közvetlen termelőé* (a szükséges munkatermék értéke) is egy olyan elemet, amely a *termelőeszközök tulajdonosáé* (tisztja jövedelemrész értéke). A munkaegységre eső jövedelem így különbözeti földjáradékrészt is magában foglal. A különbözeti járadék mindkét formája a szövetkezeti tag munkájából ered (különösen a II. sz. járadék) csupán arról van szó, hogy a kedvező természeti feltételek termelékenyebbé teszik a munkát más termelőszövetkezetekhez viszonyítva. Ebben az értelemben ezt a munkaegységre eső ilyen jövedelemrészt *nem lehet munkánélkülinek nevezni*.

Előfordulhat az, hogy a munkaegységre eső jövedelemrész I. sz. különbözeti járadékot is tartalmaz, de ha csak II. számú különbözeti járadékot tartalmaz, e jövedelemrész, bár *munkából ered, de természeti feltételekkel is kapcsolatos*. Így bizonyos kedvező természeti *feltételek monopolizálása* egyes termelőszövetkezetek által negatív hatást gyakorol a munka szerinti elosztás szocialista törvényének érvényesülésére.

III.

Földtulajdonviszonyok és az ezzel kapcsolatos földjáradék mezőgazdasági termelőszövetkezetekben

A termelőszövetkezeti tagok földtulajdonosi járadékának természetéről.

A népi demokráciák körülményei között a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben a különbözeti járadékon kívül megtalálható a *földtulajdonnal kapcsolatos földjáradék forma is*.

E földjáradékfajta természetét és szerepét illető vélemények igen eltérőek. Vannak, akik *abszolút-földjáradéknak* tekinti, s vannak kik nem tekintik abszolút földjáradéknak, vannak olyan nézetek, mely szerint ez a földjáradék nem gazdasági kategória, hanem a termelőszövetkezeti mozgalom fejlesztése érdekében álló *gazdasági rendszabály*, s megint más elképzelések a *haszonbér különös formájának* tekintik.

Nézetünk szerint nem a *fogalom meghatározása körüli vita* a fontos, hanem annak elemzése, hogy milyen *termelési viszonyok kifejezője ez a gazdasági kategória*, e gazdasági viszonyok *alapvetően* mennyiben újak és *kisrészt* mennyiben a régiek.

Erre a kérdésre a válaszadás bizonyos utalásokat követel az abszolút földjáradék lényegére és a termelőszövetkezeti tagok földtulajdonának jelle-
gére vonatkozóan.

Az abszolút földjáradék a *tőkés mezőgazdaság kategóriája*. Lényegére két tényező utal; egyrészt létrejötté *független a földek minőségi különbségétől* (minden tőkés módon művelt földön létrejön), másrészt a föld magántulajdon monopóliuma itt szüli és teremti »a földjáradékot« (s itt a járadék az oka a mezőgazdasági termékek áremelkedésének s nem az áremelkedés a járadéknak.) S a földmagántulajdon monopóliuma — a szabad földmagántulajdon jogi képzete azt jelenti, hogy egyes személyek »a földgolyó meghatározott része felett mindenki mást kirekesztve rendelkeznek, s e területen kizárólag az ő magánakaratauk érvényesüljön« (Marx: Tőke. III. 677. old.) Ugyanakkor e földterületek használata olyan *feltételekkel* kapcsolatos, amely a személyek akaratától és tudatától független. A föld magántulajdon monopóliuma, úgy oka az abszolút járadéknak, hogy akadályozza a tőkeáramlást és így az értéktöbblet mezőgazdaságból való elvándorlását s úgy hogy a földbirtokosnak hatalmában áll földjét a művelés alól kivonni, ha nem jut földjáradékhoz.

Milyenek a földtulajdonviszonyok mezőgazdasági termelőszövetkezeteinkben és mi az, ami megmaradt a földmagántulajdon monopóliumából?

Mezőgazdasági termelőszövetkezeteink használatában lévő földek állami tulajdonban és a termelőszövetkezeti tagok tulajdonában vannak. A kérdés éppen az, milyen jellegű földtulajdon az utóbbi? Elfogadható álláspont az, hogy ez a tulajdon átmeneti forma a korlátozott paraszti földmagántulajdon és a társadalmi földtulajdon között. (Seres Imre: A földtulajdonjoga mezőgazdasági termelőszövetkezeteinkben.) A földmagántulajdoni elemek elhalóban a társadalmi földtulajdoni elemek erősödésében vannak, ezen az átmeneti formán belül. E földtulajdon inkább társadalmi földtulajdon. Nevezzük a továbbiakban *társadalmasodó földtulajdonnak* (vagy részleges földmagántulajdonnak). Ez *magánföldtulajdon formájában jelentkező társadalmi földtulajdon*.

A kisparaszti földmagántulajdon sem »szabad« földtulajdon, az átmeneti időszakban, hanem *korlátozott földmagántulajdon*. Ez a következőkben jut kifejezésre: a) az adás-vétel engedélyhez kötött b) a vásárolható birtoknagyság meghatározása (nálunk 5 kh.), c) a birtoknagyság maxímálása (20–25 kh-ban) d) a földtulajdon megterhelésének korlátozása, e) az állam elővásárlási, előhaszonbérleti és földrendezési jogának biztosítása, stb. A paraszti földmagántulajdon *korlátozása az első lépés a földtulajdon társadalmasításához*.

A korlátozott földmagántulajdon további társadalmasodása a termelőszövetkezetekben történik. Itt a földtulajdon *magánhasználata társadalmi (kollektív) földhasználatná alakul*. E földhasználat *társadalmi jellegű és tulajdonosi erejű*. A földtulajdonnal való rendelkezés *alárendelt a kollektív földhasználatnak és részben társadalmasított*. A rendelkezésnek részben való társadalmasítása azt jelenti, hogy a *használati rendelkezés* teljesen társadalmasítva lett (a termelőszövetkezet dönt nagyobb létesítmények építéséről, a művelési ág megválasztásáról stb.), a *földmozgással* kapcsolatos rendelkezés sem a szövetkezeteket, sem a tagot nem illeti meg (eladás, bérbeadás, megterhelés, stb.) Az ami a földtulajdonnal való rendelkezésből megmarad a következő; a termelő-

szövetkezeti tag a) a földet *utódjának* biztosíthatja, b) *anyagi igényt* támaszthat földtulajdonának realizálására, c) kilépés után *magánhasználatba* vehet hasonló nagyságú és minőségű földet. Így a *társadalmasodó földtulajdon* legfőbb két kritériuma: *a termelőszövetkezeti tagság és társadalmasított földhasználat.*

Vajon ilyen tulajdonviszonyok mellett milyen jellegű a termelőszövetkezeti tag földjáraadéka. Melyek azok a vonások, amelyek a termelőszövetkezeti taghoz jutó földjáraadéknál az abszolút földjáraadék formájára utalnak. Egyrészt az, hogy ez a *földjáraadékforma független a föld minőségétől.* A termelőszövetkezeti tag megkapja attól függetlenül, hogy milyen volt a föld minősége, amellyel belépett a szövetkezetbe. (Bár majd később erről lesz szó — a kapott földjáraadék a földminőséggel kapcsolatos elemeket is tartalmaz.) Másrészt úgy tűnik, hogy a földmagántulajdon monopóliumának meglévő maradványai (a földtulajdon anyagi realizálásának igénye és a földdel kilépés útján történő rendelkezés) szülik és okozzák ezt a járadékot.

Nézetem szerint azonban ezek az ismertetőjelek gyengének bizonyulnának ahhoz, hogy a termelőszövetkezeti tagok földjáraadékát abszolút földjáraadéknak nevezzük, vagy méginkább ahhoz, hogy a lényegét annak *tekintsük.* (Most eltekintünk azzal nézettel való foglalkozástól, mely szerint ahol nincs átlagprofit, ott nem lehet abszolút járadék sem, mert ez kissé leegyszerűsíti a kérdés megértését.)

Ugyanis az abszolút földjáraadék létrejötte a földmagántulajdon monopóliumának teljes érvényesülését követeli meg, mivel ez kényszeríti ki az érték olyan növekedését, hogy az ilyen járadékot is magában foglaljon. A termelőszövetkezeti tag földtulajdona esetében *ez a monopólium csak elhaló és gyenge maradványában található meg,* s nem lehet állítani azt, hogy az ilyen monopólium a szocialista államtól olyan árpolitikát követelne, amelynek alapján keletkezne *ez a földjáraadék.* (Hiszen mint erről fentebb volt szó, a termelőszövetkezeti tag földtulajdonának rendelkezési joga részben társadalmasított, s részben a kollektív földhasználatnak alárendelt.) Véleményem szerint *tehát itt a földtulajdonnak nem járadékot okozó, hanem „átvivő” szerepe van.* A földtulajdon adja a jogcímet arra, hogy a termelőszövetkezet tiszta jövedelmének egy része a tagok személyes jövedelmére változzon, *de nem teremti meg ezt a jövedelemrészt* (s ez nagy különbség, amelyet figyelembe kell venni az itt szóban forgó földjáraadék megítélésénél).

Az elmondottak azonban több kérdés megválaszolását követelik. Helyesebb lehet azt a törekvést, amely az itt szóban forgó járadékformát adott gazdasági viszonyok kifejezésének tekintik. Valóban a termelőszövetkezeti tagok földjáraadéka viszonyt fejez ki a földtulajdonos termelőszövetkezeti tag, a termelőszövetkezet és a földtulajdon nélküli termelőszövetkezeti tag között. (Fekete Ferenc: A termelőszövetkezetek szocialista jellegének erősödése. Társadalmi Szemle, 1958. 5. szám, 55. old.) A kérdés az, miért kap a termelőszövetkezeti tag földtulajdona alapján földjáraadékot? Azért, mert egyéni használatból társadalmi használatba adta földjét, mert a földtulajdonnal való rendelkezést is részben társadalmasította, más oldalról viszont megőrizte a rendelkezés bizonyos vonásait. *A termelőszövetkezeti tag földjáraadéka mozgásformáját képezi a társadalmasodó földtulajdonon belül a társa-*

dalmi tulajdoni és magántulajdoni elemek közötti ellentmondásnak. (Így a szóban forgó földjáradék nem gazdaságpolitikai rendszabály, hanem gazdasági kategória.)

Továbbá: a termelőszövetkezeti tag által kapott földjáradék *eredetét tekintve nem mint földjáradék keletkezett, így nem fogható másnak, mint levonásnak a termelőszövetkezet tiszta jövedelméből.* E járadék így közelebb áll a haszonbér, mint a földjáradék fogalmához. A haszonbér és a földjáradék viszonyára vonatkozóan Marx megállapítja, hogy a haszonbér alapvető részét a kapitalizmusban a földjáradék alkotja. Amikor azonban a haszonbért nagyrészt nem a kategorikus értelemben vett földjáradék alkotja, hanem, mondjuk, levonás az átlagprofitból és a munkabérből, akkor a haszonbér *nem tényleges, hanem névleges földjáradék.* A termelőszövetkezetekben meglevő földjáradék is közelebb van a haszonbér, mint a tényleges földjáradék fogalmához. (Ahhoz ugyanis, hogy a szó igazi értelmében földjáradékról beszélhessünk az szükséges, hogy földtulajdonon alapuló földhasználatért fizessenek, s hogy a földtulajdon maga „teremtse” a földjáradékot.) Itt említendő, hogy a termelőszövetkezeti tag járadéka azért is felfogható haszonbérként, mert a termelőszövetkezeti tag és a termelőszövetkezet viszonya felfogható, úgy, hogy a termelőszövetkezeti tag *egyéni bérbeadó* a termelőszövetkezet *kollektív bérlője.* S ennek a haszonbérleti viszonynak általános keretét az állam szabja meg.

Összefoglalva: Termelőszövetkezeti tag földjáradékát nevezhetjük a *földtulajdoni járadéknak.* Ez a termelőszövetkezeti jövedelem haszonbér szerű része, amely jövedelemrész a földmagántulajdon monopóliumnak elhaló maradványai nem teremtik, hanem átviszik a termelőszövetkezettől a termelőszövetkezeti taghoz.

A termelőszövetkezeti tagok földtulajdoni járadéka és az elosztási viszonyok a termelőszövetkezetekben.

A termelőszövetkezeti tagok számára fizetett földtulajdonosi járadék szabályozására 1948 óta többször sor került.

Az első szabályozás 1948-ban a földművelőszövetkezetek keretében működő termelőszövetkezeti csoportokra vonatkozott. „A tiszta jövedelemnek a csoportértékezet által meghatározott, de legfeljebb 25 %-ig terjedő részét, a tagok között földkönyv szerinti földjeik nagysága arányában kell felosztani”. (14 000/1948. Korm. számú rendelet a földművelőszövetkezetek és a földbérlet szövetkezetek termelőszövetkezeti csoportjairól.)

Újabb szabályozásra 1951-ben került sor. Eszerint: „A termelőszövetkezet a tagok részére a bevitt saját földjük után földjáradékot fizet. A földjáradék összege a bevitt föld kataszteri tiszta jövedelmének egy-egy aranykoronája után 9 kg búza értékénél magasabb nem lehet, és nem haladhatja meg a tagok között szétosztásra kerülő tiszta felesleg 25 százalékát.

a) Földjáradékra igényt tarthat a termelőszövetkezet minden tagja, aki saját földjét bevitte a közös gazdálkodásba, tehát az is, aki a földreform

vagy telepítés végrehajtása során jutatott földdel vesz részt a termelőszövetkezet gazdálkodásában.

b) Ha a földek után az adót a termelőszövetkezet fizeti, úgy azt le kell vonni a földjáradék összegéből." Melléklet a 18 010/1951. (I. 20.) F.M. számú rendelethez. A termelőszövetkezet alapszabálya.)

A következő intézkedés a járadékfizetés módjára 1955-ben történt: „a szociális-kulturális alap kielégítése után ki kell adni a földjáradékot azoknak a tagoknak, akik a termelőszövetkezetbe földdel léptek be; földjáradék címén a termelőszövetkezetet használatában levő állami földek nagyságától függően, a termelőszövetkezet évi tiszta jövedelméből, a bevitt saját földekre aránylagosan eső jövedelem 10, de legfeljebb 20 %-át — természetben és pénzben — a bevitt saját földek arányában kell kiadni; a termelőszövetkezet terhére kivetett földadóból a bevitt földekre eső földadót a földjáradékból le kell vonni." (A mezőgazdasági termelőszövetkezet mintaalapszabálya, 1955.)

Legújabbban az MSZMP Központi Bizottságának 1958. decemberi ülésén hozott határozata javasolja a kormánynak a földjáradékfizetés rendeletileg szóló kötelezővé tételét. E szerint: „Földjáradékot a belépő tag *telekkönyvi tulajdonában levő és a szövetkezet közös használatába adott föld után fizessenek*. A fizetés alapja legyen a bevitt föld aranykorona-értéke, legfeljebb azonban katasztrális holdanként 16 aranykorona, s az összeg aranykoronánként 5–10 kg. búza forintértéke, a mindenkori állami felvásárlási ár szerint. A földjáradék címén kiosztott összeg ne haladhassa meg a bevitt földre arányosan eső kiosztható jövedelem legfeljebb 25 %-át." (Közlemény az MSZMP Központi Bizottsága 1958. decemberi ülésének határozatáról. Társadalmi Szemle, 1959. 1. szám.)

E rendelkezés indokoltságát mutatja az elmúlt években kifizetett földjáradék viszonylag kicsi volta is. 1957-ben bevitt földterület katasztrális holdjára 41 Ft, 1958-ban pedig 34,70 Ft-ot fizettek ki. (A mostani intézkedés szerint holdanként maximálisan 350–360 Ft lesz kifizethető.)

A fent ismertetett rendelkezések megmutatják: *először*, hogy az 1948-ban és 1951-ben hozott intézkedések a földjáradékként kifizethető összeget nem kívánják aszerint korlátozni, hogy a szövetkezet által használt föld milyen arányban oszlik meg állami és a bevitt földek között; *másodszor*, a legújabb intézkedés a földjáradékfizetés rendeletileg való kötelezővé tételéről szól; *harmadszor*, a legújabb intézkedés az 1955. évihez képest növeli a kifizethető földjáradék nagyságát; s *végül*, a mostani intézkedés a járadékfizetésnél visszatér az aranykorona alapján történő számításra.

Ez utóbbiból következik, hogy a termelőszövetkezeti tag földtulajdonosi járadéka nemcsak a bevitt föld nagyságával, hanem annak minőségével is kapcsolatban van. Ez a járadék a *különbözeti járadék elemeit is tartalmazza*. Hiszen a kataszteri tiszta jövedelem valamelyest tükrözheti a föld minőségét. Itt tehát a termelőszövetkezeti tag számára képződik I. számú *különbözeti földjáradék a termelési folyamat háta mögött a földtulajdonosi járadék elosztásának függvényeként*.

E járadékformával kapcsolatban gyakran kérdezik azt, hogy mennyiben egyeztethető össze a termelőszövetkezetek szocialista jellegével, s nem jelent-e akarva vagy nem akarva a kizsákmányolás becsempészését? A földtulajdonosi járadék nem tekinthető kizsákmányolás eredményének, mert a

kizsákmányolás ténye nemcsak azt jelenti, hogy valaki többletterméket sajátít el, hanem azt is, hogy olyan többletterméket sajátít el, *amelynek létrehozásában teremlő módon nem működött közre*. Nos, a termelőszövetkezeti tag részt vett a földjáradék forrásaként szolgáló értékresz megteremtésében. Tagadhatatlan azonban, hogy a termelőszövetkezeti tag földtulajdonosi járadéka *munkánélküli jövedelem*. S mint ilyen, gátolja a munka szerinti elosztás gazdasági törvényének érvényesítését. Ezért találkozunk olyan törekvésekkel, hogy e járadék kifizetését bizonyos munkaegységszám eléréséhez kötik, vagy mint Bulgáriában, a földjáradék nagyságát kapcsolatba hozzák a munkaegységre eső jövedelemmel. (Területegységre munkaegységben szabják ki a járadékot.)

A termelőszövetkezeti tagok földtulajdonosi járadéka és a termelés gazdasági ösztönzése között nincs közvetlen összefüggés. Sőt a munka szerinti elosztás elvének gyengítésével és a felhalmozási alap szűkítésével inkább negatív hatást fejt ki a termelésre egy adott termelőszövetkezeten belül. Ezekután adódik a kérdés, miben rejlik e járadékforma fizetésének fontossága és jelentősége:

Nálunk a mezőgazdaság szocialista átszervezése a korlátozott föld magántulajdon-viszonyai közepette folyik. Ilyen körülmények mellett a dolgozó parasztot nemcsak *mint termelőt, hanem mint tulajdonost is bizonyos mértékig el kell ismerni*. A földjáradék-fizetés a termelőszövetkezeten belül jelenti a *fokozatosság elvének* az érvényesítését.

Ezen kertsztül a szövetkezet felé fordítja a *nagyobb földdel bíró* dolgozó parasztot. Ez a mi jelenlegi helyzetünkben különösen lényeges, hiszen egyik oldalról a földnélküli parasztok nagy része már a szövetkezeti gazdálkodás útjára lépett, másik oldalról mindinkább kimerülnek az állami földtartálékok is. Így lehetővé válik nagyobb területű szövetkezeti gazdaságok kialakítása, valamint a „módosabb” parasztok anyagi eszközeinek bekapcsolása. Ebben rejlik a földjáradék fizetésének fontossága termelőszövetkezeti mozgalmunk nagy eredményeket felmutató jelenlegi fejlődési szakaszában.

О ПРИРОДЕ И РОЛИ ЗЕМЕЛЬНОЙ РЕНТЫ В НАШИХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВАХ

Доцент заведующий кафедрой Лайош Надь

В введении статья изучает связь между категорией земельной ренты и товарным производством. Здесь она занимается влиянием свойственности процесса производства и земли, — как средства труда — на сельскохозяйственное товарное производство и также занимается товаро-свойственностями различных форм сельскохозяйственных продуктов.

Статья занимается и вопросом, в какой мере действуют тезисы марксистской теории дифференциальной земельной ренты в обобществленном секторе сельского хозяйства. Было установлено, что II. форма дифференциальной земельной ренты может побуждать к интенсивному направлению развития производства, но в отношении распределения по работе — она оказывает и негативное влияние. Такая форма земельной ренты может побуждать к интенсивному направлению развития производства, но в отношении распределения по работе — она оказывает и негативное влияние. Такая форма земельной ренты является категорией, связанной с монополией землеуладения, эта монополия однако в социализме действует ограниченно (государство регулирует цены сельскохозяйственных продуктов). Статья занимается трудностями, из-за которых трудно разделить земельную ренту от достигнутого чистого дохода.

Наконец говорит статья о земельной собственности членов производственных сельскохозяйственных кооперативов. Устанавливая, что это выражает определенное хозяйственное отношение, и вследствие этих хозяйственных отношений, и вследствие этих хозяйственных отношений нельзя считать эту форму ренты абсолютной рентой. Статья изучает связь между кооперативной земельной собственностью и этой формой ренты, так же, как отношения распределения доходов в производственных сельскохозяйственных кооперативах и приходит к заключению, что эта земельная рента имеет характер арендной платы.

Наконец статья занимается формами регулирования платы земельной ренты на социалистическую пороаганизацию сельского хозяйства.

VON DER NATUR DER BODENRENTE UND VON IHRER ROLLE IN UNSEREN LANDWIRTSCHAFTLICHEN PRODUKTIONSGENOSSENSCHAFTEN. VOM DOZENTEN: LUDWIG NAGY, LEITER DES LEHRSTUHL

In der Einleitung forscht der Artikel die Zusammenhänge der Bodenrentekategorie und der Warenproduktion. Hier beschäftigt er sich mit der Wirkung der Eigentümlichkeiten des landwirtschaftlichen Produktionsprozesses als Arbeitsmittels auf die landwirtschaftliche Warenproduktion und mit den Wareneigentümlichkeiten der verschiedenen Formen der landwirtschaftlichen Produkte.

Im weiteren behandelt der Artikel die in den landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften zeitlich und endgültig realisierten Differentialrenten. Er beschäftigt sich auch mit der Frage inwiefern sich die Thesen der Bodenrententheorie von Marx im sozialistischen Sektor der Landwirtschaft geltend machen. Es wird festgestellt, dass die zweite Form der Differentialbodenrente die intensive Entwicklung der Produktion anregen kann, aber im Bezug auf die Zerteilung nach der Arbeit, hat sie auch negativen Einfluss. Diese Rentensorte ist eine mit dem Monopol des Besitzes der Erde verknüpfte Kategorie, dieses Monopol aber wirkt im Sozialismus beschränkt. (Der Preis der landwirtschaftlichen Produkte wird vom Staat reguliert.) Der Artikel beschäftigt sich mit den Schwierigkeiten, wegen welcher schwer ist aus der zustande gekommenen Reineinnahme die Bodenrente abzusondern.

Endlich behandelt der Artikel die Bodenrente der Mitglieder der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften und stellt fest, dass die Bodenrente bestimmtes wirtschaftliches Verhältnis ausdrückt und infolge dieser wirtschaftlichen Verhältnisse kann diese Renteform nicht als absolute Rente angesehen werden. Der Artikel prüft das Verhältnis dieser Renteform und des produktionsgenossenschaftlichen Grundeigentums und das der Verhältnisse der Güterverteilung in den Produktionsgenossenschaften und gelangt zur Feststellung, dass die Bodenrente den Charakter einer Pacht hat.

Zum Schluss beschäftigt sich der Artikel mit den normativen Formen der Bodenrentezahlung und mit deren Bewertung und zugleich mit der Wirkung dieser Bodenrenteform auf die sozialistische Umorganisation der Landwirtschaft.

LA NATURE ET LE RÔLE DE LA RENTE FONCIÈRE DANS NOS COOPÉRATIVES DE PRODUCTIONS AGRICOLES. PAR M. LOUIS NAGY, CHARGÉ DE COURS

Dans le préambule l'article examine le rapport entre la catégorie de la rente foncière et la production des marchandises. Il s'occupe de l'influence des caractéristiques du processus agricole productif et de celles de la terre, comme outil de travail sur la production agricole des marchandises et il s'occupe des caractéristiques des différentes formes des productions agricoles.

Dans la suite l'article traite du rendement de différence né et réalisé provisoirement et définitivement dans les coopératives de production agricoles.

Il s'occupe aussi de la question, dans quelle mesure les thèses de la rente foncière de différence de Marx se font valoir dans le secteur socialiste de l'agriculture. On peut constater que la deuxième forme de la rente foncière de dif-

férence peut encourager le développement intensif de la production, mais dans le rapport avec la répartition selon le travail, elle a aussi une influence négative. Cette forme de la rente est une catégorie qui est en rapport avec le monopole de la possession de la terre, mais ce monopole agit d'une façon restreinte dans le socialisme. (C'est l'État qui règle le prix des produits agraires.) L'article s'occupe des difficultés à cause desquelles il est difficile de séparer la rente foncière du revenu net.

L'article traite de la rente de propriétaire terrien des membres du coopérative de production agricole. Il constate de cela qu'il exprime une relation économique concrète et à cause de ces relations économiques on ne peut pas regarder cette forme de rente comme rente absolue. L'article examine le rapport de cette forme de rente et de la possession terrienne des coopératives de production et celui des conditions de la répartition du revenu des coopératives de production et constate que la rente foncière a le caractère de ferme.

Enfin l'article s'occupe des formes de règlement du paiement de la rente foncière et de leur appréciation et de l'influence de la forme de la rente foncière sur la réorganisation socialiste de l'agriculture.